

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

9 (2020) 2

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Marcin W. Buwała, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marcin Trepczyński, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Marek Porwolik, Henryk Anzulewicz, Piotr Jaroszyński, Imelda Chłodna-Błach

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2020

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego
ul. Klonowa 2/2
05-806 Komorów POLSKA
www.roczniktomistyczny.pl
e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o.
ul. Raszyńska 13
05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji.....	9
------------------	---

Rozprawy i artykuły

Przemysław Artemiuk Zbawienie w ujęciu Marcina Lutra i św. Tomasza z Akwinu. Próba soteriologii porównawczej w perspektywie chrystologii kard. Ch. Schönborna.....	13
Jan Pocij O związku między istościami a świadomością i jaźnią.....	41
Dawid Lipski John Peckham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects....	73
Martyna Koszkało Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory.....	89
Marcin Karas Czy Mikołaj Kopernik był filozofem średniowiecznym?	107
Tomasz Ćwiertniak W poszukiwaniu źródłowego doświadczenia filozoficznego. Paralele pomiędzy fenomenologią i filozofią dialogu a współczesnym tomizmem egzystencjalnym	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop Metoda identyfikacji bytu w metafizyce tomizmu konsekwentnego.....	145
Janusz Węgrzecki Tomizm jako perspektywa teoretyczna nauk o polityce.....	161
Marcin Klimski Zdroworoządkowe poznanie w praktyce edukacji ekologicznej Kościoła katolickiego	173
Maciej Kulik Arystotelesowsko-tomistyczna koncepcja animacji a współczesne spory bioetyczne.....	187
Michał Ziółkowski <i>Causa irrationabilitatis</i> , czyli o źródłach transhumanistycznej antropologii	203

Edycje i tłumaczenia

Maciej Stanek Kwestia <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> z zachowanych w rękopisie BJ 2118 <i>Collectanea de anima</i>	229
<Anonymus> <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?</i>	239

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2019/2020.....	251
---	-----

Michał Zembrzusi	
Obecność myśli tomistycznej na XI Polskim Zjeździe Filozoficznym w Lublinie	257
Izabella Andrzejuk	
Tomizm konsekwentny. Sprawozdanie z Sympozjum tomistycznego, połączonego z wręczeniem Nagród im. Mieczysława Gogacza 16 listopada 2019 roku.....	265
Jerzy Nitychoruk	
Dzieło stworzenia oczami geologa	269
Maciej Bała	
Filozoficzna apologia religii. Propozycja Piotra Moskala.....	277
Jacek Salij	
Rzetelna rekonstrukcja Tomaszowej antropologii. Recenzja Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Kraków brw., Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., stron 415.....	287
Maciej Nowak	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Książeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, stron 127.	293
Magdalena Płotka	
Tomasz z Akwinu a interpretacja skanów mózgu. Recenzja Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, stron 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki – mistrz intelektualnego katolicyzmu. Recenzja Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, stron 213; też w wersji angielskiej, tamże, stron 218.....	303
Magdalena Płotka	
Filozofia intelektu i filozofia umysłu między średniowieczem a współczesnością. Recenzja Michał Zembrzusi, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmv 2019, stron 404.....	307
Anna Palusińska	
Jak istnieje film? Recenzja Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, stron 352.	311
Artur Andrzejuk	
Recenzja Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange’a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, stron 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Recenzja Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, stron 141.....	329
Nota o autorach.....	337

Table of Contents

From the Editors.....	9
-----------------------	---

Dissertations and Articles

Przemysław Artemiuk Salvation in Martin Luther's and St. Thomas Aquinas's Account. An Attempt of Comparative Soteriology in the Perspective of Christology of Card. Ch. Schönborn.....	13
Jan Pociąg On Relation between ities and consciousness and the self.....	41
Dawid Lipski John Pecham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects.....	73
Martyna Koszkała Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory	89
Marcin Karas Was Nicolaus Copernicus a medieval philosopher?	107
Tomasz Ćwiertniak In Search of the Source Experience in Philosophy. Parallels between Phenomenology, the Philosophy of Dialogue and Contemporary Existential Thomism.....	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop The method of identifying being in the metaphysics of consequent Thomism.....	145
Janusz Węgrzecki Thomism as an Approach in Political Science	161
Marcin Klimski Common sense cognition in Catholic Church's practice of environmental education	173
Maciej Kulik The Aristotelian-Thomistic Conception of Animation and the Contemporary Bioethical Dilemmas.....	187
Michał Ziółkowski <i>Causa irrationabilitatis</i> , on Sources of Transhumanist Anthropology.....	203

Editions and Translations

Maciej Stanek Question <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> of the <i>Collectanea de anima</i> preserved in MS. BJ 2118	229
<Anonymus> <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?</i>	239

Reports and reviews

Natalia Herold Activities of the Scientific Thomistic Society in the 2019/2020 academic year.....	251
--	-----

Michał Zembrzuski	
The presence of Thomistic thought at the 11th Polish Philosophical Congress in Lublin...	257
Izabella Andrzejuk	
Consequent Thomism. Report on the Thomistic Symposium, and Mieczysław Gogacz's award ceremony, November 16, 2019	265
Jerzy Nitychoruk	
The creation through the eyes of a geologist.....	269
Maciej Bała	
Philosophical apology of religion. Piotr Moskal's proposal	277
Jacek Salij	
Reliable reconstruction of Thomas Aquinas's anthropology. Review: Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., pp. 415.....	287
Maciej Nowak	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Księżeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, pp. 127.....	293
Magdalena Płotka	
Thomas Aquinas and the interpretation of brain scans. Review: Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, pp. 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki - a master of intellectual Catholicism. Review: Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, pp. 213; English version, ibidem, pp. 218.....	303
Magdalena Płotka	
Philosophy of intellect and philosophy of mind between the Middle Ages and modern times. Review: Michał Zembrzuski, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmv 2019, pp. 404.	307
Anna Palusińska	
How does the movie exist? Review: Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, pp. 352.....	311
Artur Andrzejuk	
Review: Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange'a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, pp. 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Review: Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, pp. 141.....	329
Note about authors.....	337

Od Redakcji

W 2020 roku po raz pierwszy podzieliliśmy nasz „Rocznik” na dwa zeszyty. Pierwszy z nich w całości poświęcony jest o. Józefowi M. Bocheńskiemu z okazji przypadającej w tym roku 25. rocznicy jego śmierci. Zeszyt drugi ma (charakterystyczną dla „Rocznika”) postać magazynu tomistycznego. Otwiera go obszerna rozprawa Przemysława Artemiuka z teologii, ukazująca polemiczne momenty w ujęciu zbawienia przez Tomasza z Akwinu i Marcina Lutra. Podobnie polemiczno-porównawczy charakter ma artykuł Tomasza Ćwiertniaka na temat koncepcji „doświadczenia filozoficznego” oraz tekst Macieja Kulika omawiający bioetyczne dyskusje wokół problemu animacji. Natomiast Dawid Lipski omawia (po angielsku) polemikę jaką prowadził na Uniwersytecie Paryskim Jan Peckham z Tomaszem z Akwinu na temat filozoficznie ujętej struktury człowieka. Mamy ponadto artykuł o Janie Dunsie Szkocie (Martyna Koszkało) i tekst o Koperniku (Marcin Karas).

Wyróżniającym się zagadnieniem w tym zeszycie „Rocznika Tomistycznego” jest metodologia filozofii, którą podejmują Marek Prokop i Artur Andrzejuk. Ponadto numer przynosi artykuły z pogranicza filozofii bytu i filozofii przyrody (Jan Pocięj i Michał Ziółkowski). Dwa teksty dotyczą zastosowań ustaleń filozoficznych do innych dziedzin: nauk o polityce (Janusz Węgrzecki) i edukacji ekologicznej (Marcin Klimski).

Zeszyt przynosi także ciekawą edycję, przygotowaną przez Macieja Stanka, jednej z kwestii z *Collectanea de anima*, powstałych na Uniwersytecie Krakowskim w 2. połowie XV wieku i przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej jako rękopis BJ 2118.

Ponadto dział sprawozdań i recenzji prezentuje jak zwykle sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego (Natalia Herold) oraz sprawozdanie z uroczystości związanych z Nagrodą im. Profesora Mieczysława Gogacza (Izabella Andrzejuk), tym razem wzbogacone o wykład Jerzego Nitychoruka, pt. *Dzieło stworzenia oczami geologa*, wygłoszony podczas gali Nagrody w 2019 roku. Natomiast Michał Zembrzuski omawia udział tomistów w XI Polskim Zjeździe Filozoficznym, który odbył się w Lublinie we wrześniu 2019 roku.

Ponadto wydrukowaliśmy kilkanaście różnych recenzji. Jest wśród nich omówienie działalności naukowej i publikacyjnej Piotra Moskala, podsumowujące w pewien sposób jego dokonania na polu filozofii religii, napisane przez Macieja Bałę. Z pozostałych recenzji jedne są wnikliwe i krytyczne, a inne stanowią krótkie omówienia sygnalizujące jakąś publikację. Ich ilość świadczy jednak, że wciąż dużo ukazuje się publikacji oscylujących wokół problematyki filozoficznej lub teologicznej, podejmowanej w duchu nauki Tomasza z Akwinu.

Życzylibyśmy Czytelnikom i sobie, aby tak pozostało!

Artur Andrzejuk
Redaktor Naczelny

Metoda identyfikacji bytu w metafizyce tomizmu konsekwentnego

Słowa kluczowe: metoda porównawcza, metoda identyfikacji, tomizm konsekwentny, pierwsze pryncypia, własności transcendentalne

Filozofia nie jest nauką o wszystkim¹. Badania nad dziejami nauk skłaniają do twierdzenia, że w filozofii opisując rzeczywistość używano dwóch metod, mianowicie metody porównawczej (z różnymi jej odmianami) oraz metody identyfikacji (modyfikowanej w różnych epokach)². Taka perspektywa ujęcia zagadnienia metody związana jest z uznaniem, że to przedmiot powinien dosto-

sować się do metody, jaką będziemy go opisywać, albo że to analizowany przedmiot decyduje o tym, jaką metodą będziemy go badać. Filozofowie często powracają do tradycji, metod i rozwiązań filozoficznych, które od dawna były kwestionowane jako niedokładne lub wręcz błędne. Prawdopodobnie podstawową tego przyczyną jest wszechobecny relatywizm³. Ale wtedy filozofowanie staje

Dr Marek Prokop, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista, założyciel i dyrektor Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w Warszawie.

¹ Zob. M. Gogacz, *Metody metafizyki. Ujęcie z pozycji przedmiotu metafizyki, jej struktury oraz poznania bytu*, „Studia Philosophiae Christianae” 23 (1987) 2, s. 45–64; to samo w: *Platonizm i arystotelizm (dwie drogi do metafizyki)*, Warszawa 1996, s. 119–144.

² M. Gogacz w tej pracy wprowadza kryterium odróżniania. Wydaje się, że porównanie ma szerszy zakres niż odróżnianie czy przeciwstawianie, gdyż aby odróżnić czy przeciwstawić, trzeba najpierw porównać, stąd propozycja klasyfikacji na metody porównawcze i metody identyfikacji.

³ Może winę ponoszą też historycy filozofii, którzy w imię szlachetnej chęci ukazania obiektywnie myśli każdego filozofa nie chcą wykazywać błędów, do których prowadzą konsekwentnie rozwijane niepoprawnie przyjęte punkty wyjścia rozumowań i czytelnik może mieć wrażenie, że każdy filozof ma rację albo że żaden jej nie ma.

się zajęciem bez sensu, gdyż skoro wszystkie koncepcje są względne, to i z konieczności ta, którą się proponuje, również musi być relatywna.

Przez metodę na ogół rozumie się postępowanie badawcze, według którego analizujemy i opisujemy dany przedmiot. Przedmioty są różne, więc i metody powinny być różne. Wszyscy się zgodzą, że nie jesteśmy w stanie np. zagrać utworów Paganiniego metodą przybijania gwoźdźcia do ściany. Natomiast rozwiązanie problemu, jaką metodą należy uprawiać filozofię, okazuje się już mniej ewidentne. W różnych naukach bowiem obowiązują różne metody badawcze. Z historii filozofii dowiadujemy się, że niekiedy nie przestrzegano tej reguły i starano się, opierając się na metodzie wziętej z logiki, gramatyki, z teologii albo z matematyki lub fizyki, analizować przedmiot filozofii. Taka sytuacja prowadziła i jeszcze prowadzi do dużych nieporozumień. Jak pisze Tomasz z Akwinu w *De ente et essentia*,⁴ odwołując się do Arystotelesa⁵, *parvus error in principio, magnus est in fine*, co znaczy, że gdy popełnimy nawet drobny błąd na początku, to w konkluzji będziemy mieli duże nieporozumienia, więc powinni-

śmy bardzo uważać na wybór przedmiotu, zasad i metod rozumowania. Prawidłowo zastosowana metoda prowadzi do uporządkowania wiedzy w formie nazw, pojęć, koncepcji, czyli inaczej mówiąc jest narzędziem do budowania nauki. Pozostałymi zagadnieniami, które stanowią o specyfice danej nauki, są przedmiot i aspekt, w którym badamy ten przedmiot. Tak więc metoda przyjęta w filozofii powinna być specyficznym narzędziem dla tej nauki, a nie zapożyczonym z innych dziedzin wiedzy.⁶

Z historii filozofii dowiadujemy się również, że najczęściej używane metody właściwie mieszają ze sobą różne dziedziny wiedzy, dlatego stają się w zasadzie metodami lepszego lub gorszego porządkowania wiedzy, a nie rozpoznawania bytów, czyli tego, co istnieje. I tak niektóre nauki, szczególnie przyrodnicze, pretendują niekiedy do całościowego i jednolitego ujęcia naszej wiedzy o rzeczywistości. Taki paradygmat postępowania naukowego ma swoje źródła w filozoficznej tradycji platońskiej i neoplatońskiej, przede wszystkim w rozumieniu problematyki jedności i wielości, części i całości⁷. Chodzi tu o najczęściej używaną metodę porównawczą.

⁴ Tomasz z Akwinu, *De ente et essentia/O bycie i istocie* (tekst dwujęzyczny), tłum. S. Krajski, Opera Philosophorum Medii Aevi, t. 9, z. 1: Tomasz z Akwinu, *Opuscula*, Warszawa 2011, s. 126.

⁵ Arystoteles, *De coelo et mundo*, 271 b 8-13. Łacińskie teksty Arystotelesa dostępne są na: *Aristoteles Latinus Database* (ALD-1).

⁶ Takie wymieszanie pojęć i rozumowań było typowe dla XX w., (podobnie jak przez wieki spierano się, czy logika jest narzędziem, czy samodzielną nauką), gdy dyskutowano problem, czy strukturalizm jest tylko metodą np. językoznawstwa (F. de Saussure), etnologii (C. Lévi-Strauss), literatury (R. Barthes), psychologii (J. Piaget, J. Lacan), marksizmu (L. Althusser), czy też odrębną dziedziną wiedzy lub nauką (M. Foucault, J. Petitot, J. Derrida, Bourdieu) podobnie jak cybernetyka czy teoria informacji; zob. H. Lefebvre, *Claude Lévi-Strauss et le nouvel étatisme (suite)*, *L'homme et la société*, (1966) 2, s. 81-103.

⁷ W tym kontekście zmienny wydaje się nawet sam tytuł wspomnień z lat 1920-1965 W.K. Heisenberga, *Der Teil und das Ganze. Gespräche im Umkreis der Atomphysik*. München 1969, (*Część*

Polega ona na wykazywaniu podobieństwa lub niepodobieństwa między bytami czy zjawiskami. Taka postawa badawcza wprowadza w subiektywizm, a w konsekwencji w relatywizm. Dzisiaj jest metodą dominującą w naukach przyrodniczych, a w naukach humanistycznych występuje np. w postaci metody porównawczej w takich dziedzinach, jak literatura, mitologia, etnologia, historia,

gramatyka, religia czy prawo⁸. Przede wszystkim w przyrodoznawstwie prezentuje się w różnych, mniej lub bardziej zniuansowanych formach, takich jak metoda dialektyczna, apofatyczna, analogiczna, indukcyjna, dedukcyjna, gnostyczna czy metoda redukująca filozofowanie do teologicznego problemu stwarzania (*creatio – generatio*), teorii poznania lub przeżywania (*existentia*).

I. Metody porównawcze

a) Metoda dialektyczna – polega na wykazywaniu różnic. Przede wszystkim opis rzeczywistości polega tutaj na wykazywaniu różnic między przypadłościami, np. między ciepłym a zimnym (Anaksymander tak różnicuje naturę rzeczy, bytów), między bliżej a dalej (hierarchiczny układ bytów według Plotyna, Proklosa, anonim *Liber de causis*), wszechświat to tyle, co rozrzedzone, przeciwstawione temu, co zgęszczone (Teilhard de Chardin tak określał dialektycznie materię i ducha). Chodzi więc tu przede wszystkim o przeciwstawienie sobie pojęć, które wyabstrahowaliśmy z cech rzeczy. Natomiast gdy rozważa się opis bytów, przyjmuje się, że to co odbieramy w bezpośrednim poznaniu można uznać za naturę (istotę) rzeczy, właśnie jakąś wybraną, charakterystyczną cechą bytu, np. jedność.

Wskazanie jedności jako istoty bytu jest słuszne tylko wtedy, gdy prowadzi do przestrzegania nietożsamości relacji, cech i właściwości jako przypadłości z samymi bytami, czyli gdy rozpoznajemy je jako odrębne od samych bytów, nietożsame z nimi. Natomiast jeżeli jedność ujmemy jako identyfikującą się z przypadłościami lub tylko jako jedną z nich, a nie jako *transcendentale*, czyli własność przynależną strukturze każdego bytu, i jak Kant z arystotelesowskich przypadłości miejsca i zmiany zrobimy z przestrzeni i czasu transcendentne własności opisywanego bytu, czyli przyjmiemy je jako obiektywny opis własności bytu w każdym naszym poznaniu, wtedy skazujemy się na relatywizm nie tylko poznawczy, ale też bytowy, gdzie nie jesteśmy w stanie zidentyfikować tego, co jest substancją, a co przypadłością, tego, co jest podmiotem relacji, a co jest przed-

i całość. Rozmowy o fizyce atomu, tłum. K. Napiórkowski, Warszawa 1987).

⁸ Oto kilka ważniejszych pozycji z komparatystyki humanistycznej: Georges Dumézil, *Les Dieux souverains des Indo-Européens*, Paris 1977; Ferdinand de Saussure, *Écrits de linguistique générale*, Paris 2002; Claude Lévi-Strausse, *Antropologia strukturalna*, tłum. Maciej Falski, wyd. II, Warszawa 2000; ponadto prace takich autorów jak Tzvetan Todorov, Jacques Lacan, Michel Foucault, Jacques Derrida.

miotem, tego, co jest ważne lub stałe w strukturze bytu, a co jest mniej ważne lub zmienne w tej strukturze. Wszystko w takim przypadku staje się w bycie względne, gdyż czas (zmiana) i przestrzeń (miejsce) nieustannie zmieniają się w opisie każdego opisującego, a także w każdym opisywanym bycie. W takiej sytuacji każdy opis bytu może być prawdziwy lub fałszywy albo co najwyżej prawdopodobny. Prawda o realnie istniejącym jednostkowym, konkretnym bycie staje się niemożliwa do opisanego. Pozostaje prawdopodobieństwo, statystyka albo agnostycyzm. Prowadzi to wprost do relatywizmu – wszystko zależy od punktu widzenia lub od przyjętego systemu. Ta kantowska opcja tak bardzo zdominowała nasze myślenie, że nie jesteśmy w stanie wskazać, co jest ważne lub istotne w danym bycie, a co przypadłościowe lub mniej ważne.

Dość często transcendentalną własność „odrębności” utożsamia się z kategorialną „różnicą”, przez co pomijane jest rozumienie zasady niesprzeczności, wskazującej na odrębność bytów, ich osobność czy ich nieciągłość. Taka postawa sprowadza filozoficzne rozumienie rzeczywistości na teren wyłącznie myślenia, konstruowania koncepcji i pojęciowania. Tak przyjęta perspektywa badawcza nie pozwala nam na rozważenie porządku bytowania w separacji do

porządku poznawania, co prowadzi do kantowskiej tezy o niepoznawalności bytów samych w sobie. Tymczasem różnica jest zawsze myślą, jako że polega na porównaniu czegoś z czymś innym⁹, natomiast odrębność jest własnością transcendentalną, tzn. przynależną każdemu bytowi z racji jego istnienia. Różnica występuje wtedy, gdy klasyfikujemy, grupujemy cechy, własności, relacje. Po prostu porządkujemy naszą wiedzę. Wtedy nasza wiedza o danym bycie nie jest tym samym co byt – jak słusznie zauważył Wittgenstein. Odrębność, będąc własnością każdego bytu nie potrzebuje naszego poznania. Jedno drzewo jest odrębne od drugiego niezależnie od tego, czy je analizujemy, czy nie. Natomiast my nadajemy bytom różnicę, gdy porównujemy jakąś ich specyficzną cechę, funkcję z inną cechą lub wyznaczamy im miejsce w wymyślonym przez nas systemie lub układzie hierarchicznym. Metoda dialektyczna bez wątpienia jest bardzo użyteczna do tworzenia i organizowania wiedzy przez dostarczanie naszej mowie pojęć o tym, co podobne lub różne, ale dzięki niej nie jesteśmy w stanie rozpoznać tego, że byty istnieją, dlaczego istnieją i jakiego typu mają istnienie.

b) Metoda apofatyczna – używana także w teologii i w etyce, pozwala określić rzecz przez porównanie jej z absolutem:

⁹ Arystoteles w traktacie logicznym *Topiki* (I, 4) uznał różnicę jako jeden z czterech *praedicabilia* (orzeczniki, predykamenty); Porfiriusz pisząc *Isagoge* (wstęp do *Kategorii*) zaproponował pięć orzeczników logicznych potrzebnych do ustalenia poprawnej definicji: *genos, eidos, diafora, idion, symbebekos*, (odpowiednio: rodzaj, gatunek, różnica, własność, przypadłość), czyli zamienił Arystotelesową definicję (*horos*) na gatunek (*eidos*). I tak powstała np. definicja człowieka: „człowiek (rodzaj) zwierzę (gatunek) rozumne (różnica specyficzna)”. Średniowieczni myśliciele komentując za Boecjuszem *Wstęp* Porfiriusza, zapoczątkowali ciągnący się do dziś spór o uniwersalia (gdzie znajdują się powszechniki: poza rzeczami, w rzeczach czy w naszym intelekcie).

skończone – nieskończone, dobre – naj- lepsze, człowiek – Bóg. W tej metodzie wskazuje się też na proporcję: całość – część, zakładając, że podstawową zasa- dą rozumienia świata jest więź między makrokosmosem i mikrokosmosem, między wielością i jednością. To rozdzie- lenie (jedność lub wielość) zostało dane ludziom przez bogów – powie Sokrates w dialogu Platona¹⁰. Stosując apofatykę, nie rozpoznajemy bytów, gdyż jest ona niezmiennie uwikłana w ocenianie. Ta metoda przyjmuje zawsze jakąś teorię wartości (aksjologię). Taka postawa jest raczej opiniotwórcza niż naukowa. Jest tym, co Arystoteles określał jako *doksa*, a nie jest nauką *episteme*. Stosowanie apofatyki prowadzi do budowania ukła- dów hierarchicznych. A każda hierar- chia jest tylko pomysłem, często służą- cym do uporządkowania pojęć, funkcji czy relacji między bytami, ale nie jest w żadnym wypadku opisem struktury realnych bytów, a najwyżej wyjaśnia tyl- ko to, jakie spełniają one funkcje.

c) Metoda analogiczna charakteryzuje się tym, że przyjmuje zasadę, iż między

bytami zachodzi proporcjonalność: tak się ma część do całości, jak człowiek do wszechświata; tak się ma skończone do nieskończonego, jak człowiek do Boga¹¹. Zastosowanie analogii nie uwalnia od błędu utożsamienia bytów z ich opisa- mi. Ponieważ proporcje są relacjami, przeto aby mogły zachodzić, muszą być relacjami jakiegoś podmiotu do jakiegoś przedmiotu. Stosując analogię, trzeba więc być bardzo ostrożnym, aby nie po- pełnić błędu mieszania relacji z istotą by- tu, np. wtedy, gdy cel utożsamimy z by- tem, a nie z kresem, który mamy osiągnąć. Cel jest tylko motywacją. Za- wsze jest myśleniem zawartym w na- szym intelekcie, jest pomysłem skłania- jącym nas do działania lub nawiązania relacji¹². Tak więc cele, które często uznaje się za odrębne byty, są wyłącznie rezultatem myślenia. Poza myśleniem istnieją tylko realne byty, własności i re- lacje. Metoda analogiczna może więc mieszać realne relacje z myśleniem. My- ślenie i pamięć są zawsze i tylko w na- szym intelekcie¹³.

¹⁰ Platon, *Fileb*, 16 D, tłum. W. Witwicki, Kęty 2002, s. 34.

¹¹ S. Swieżawski, *Byt. Zagadnienia metafizyki tomistycznej*, Lublin 1948, s. 52: „analogia przenika niejako sam rdzeń bytu (...) a więc żadna nauka nie może się zupełnie wyzwolnić z konieczności stosowania instrumentu analogii na różnych poziomach badań”. Można to zdanie zinterpretować tak, że zastosowanie metody analogicznej w filozofii pozwala jej osiągnąć status nauki. Zob. także: M. Krąpiec, *Teoria analogii bytu*, Lublin 1959 oraz tenże, *Język i świat realny*, Lublin 1995, s. 157-250.

¹² Tomasz z Akwinu, *De principiis naturae (O zasadach natury)*, tłum. K. Majcherek, „Roczniki Filozoficzne” 14 (2016), s. 139: „wszystko, co działa, działa jedynie zamierzając coś” („omne quod agit, non agit nisi intendendo aliquid”) za: Arystoteles, *Metafizyka*, 994 b 15–16: „ten choćby co posiada intelekt postępuje ze względu na coś”. Oczywiście dla Tomasza i Arystotelesa (*Meta.*, 983 a 33, także 1013 a 20) przyczyną celową, czyli pryncypium poznania i wszelkiego ruchu, jest także uzyskanie dobra lub Dobra jako kresu. Lecz nie można utożsamiać kresu z przyczyną, zob. M. Gogacz, *Filozoficzna konieczność istnienia aniołów jako celowych przyczyn dusz ludzkich*, w: *Człowiek we wspólnocie Kościoła*, praca zbiorowa, Warszawa 1979, s. 87-116; Tenże, *Le problème de la “causa finalis” dans le thomisme polonais*, „Studi Tomistici” 14 (1982), s. 342-350.

¹³ É. Gilson, *Le réalisme méthodique*, Paris bd. [1936], s. 9: „en partant d’un *percipi*, on n’atteindra

d) Metody indukcyjna lub dedukcyjna są specyficznymi formami metody porównawczej, konstruowanej na pojęciach według zasady „część – całość” lub „całość – część”. Rozpoznana część sugeruje nam, że jest jakaś całość, i odwrotnie – z rozpoznanej całości wnioskujemy o jej kompozycji z części. Zespoły zdań jako wyniki tego typu rozumowań porządkuje się w aprioryczne teorie, które, będąc konceptualnymi wytworami intelektu, nie opisują bytu w jego pryncypiach. W metodzie indukcyjnej nie jest możliwe uchwycenie wszystkich jednostkowych zjawisk, z których wyprowadzamy uogólnienia. Te uogólnienia, nie będąc wyrażeniami wskazującymi na każde zjawisko, odnoszą się tylko do wybranej grupy zdarzeń, tak że formułowane przez nie teorie mają charakter selektywny, można powiedzieć statystyczny. W konsekwencji prowadzą do relatywizmu. W metodzie dedukcyjnej ogólność (całość) jest wytworem intelektu, tak więc wyprowadzane z niej konkluzje dotyczą raczej pojęć, np. ko-

smosu lub „rzeczywistości” idealnej, czyli wymiaru ontologicznego (rozumowań na temat zdań o bycie), natomiast nie dotyczą „tego, co jest”, czyli istniejącej rzeczywistości w jej jednostkowym wymiarze ontycznym (rozumień tego, jaka jest struktura bytu).

Tak zwana metoda eksperymentalna jest wykorzystaniem indukcji i dedukcji w procesie poznania nazwanym eksperymentem. Wychodząc z obserwacji pojedynczych faktów, zjawisk ujętych w poznaniu zmysłowym (tzw. doświadczenie), budujemy ogólne prawo. Niekiedy to „prawo” jest poprzedzone hipotezą, a więc arbitralnym ustaleniem, które weryfikujemy. W ten sposób elementy procesu poznania (percepcja-uogólnienie-percepcja) stają się także elementami kryterium weryfikacji hipotez. Jednak proces zdobywania i porządkowania wiedzy nie może być jednocześnie kryterium jej prawdziwości. Takim kryterium prawdziwości powinno być coś, co pozostaje na zewnątrz procesu poznania, nie może zaś być częścią tego procesu.

* * *

Ze stosowaniem metod porównawczych w filozofii wiąże się wiele trudności:

a) z punktu widzenia metodologicznego możemy przekraczać kompetencje specyficzne dla danej nauki;

b) metody porównawcze są użyteczne do komponowania i porządkowania wiedzy, ale nie do wykazania, czym coś jest w swej wewnętrznej strukturze;

c) metod porównawczych używa się przede wszystkim do badań w naukach przyrodniczych, gdzie wskazuje się na to, jak coś działa lub jak zachowuje się dany przedmiot, gdy analizujemy go w poznaniu zmysłowym lub mierzymy jego zmieniającą się rozciągłość, natomiast wymierzanie w liczbach intelektu, woli, miłości czy duszy jest niemożliwe.

jamais d'autre *esse* que celui du *percipi*". („Wychodząc od jakiegoś spostrzeżenia nie osiągniemy innego istnienia jak tylko istnienie tego właśnie spostrzeżenia”).

2. Metoda identyfikacji

Źródeł tej metody należy upatrywać u starożytnych Greków. To, co w rzeczywistości jest podstawowe i pierwsze, nazwali bytem i uznali za przedmiot filozofii. Dlatego dla Arystotelesa metafizyka różniła się od fizyki jako nauki o mierzalności zjawisk, gdyż filozofia niczego nie mierzy, jako że jest „wiedzą teoretyczną poszukującą pierwszych zasad i przyczyn”¹⁴.

Filozofowie przyrody wskazywali przede wszystkim na różne elementy poznawalne zmysłowo jako podstawę rzeczywistości (*arché*). Parmenides pierwszy ogłosił abstrakcyjny byt jako pierwszą zasadę, ale przeciwstawił go dialektycznie nie-bytowi. Platon również metodą dialektyczną porównał niezmienny *ontos on* (rzeczywiście rzeczywisty) ze zmiennym światem ujmowanym zmysłowo i doszedł do wniosku, że zmienność jest cechą odbitek, a niezmienność dotyczy wzorów tych odbitek, czyli idei. Arystoteles zwrócił uwagę, że wystarczy opisać wewnętrzną strukturę każdego bytu, by dowiedzieć się czym on jest, czyli określić jego istotę. Metoda abstrakcji posłużyła Arystotelesowi raczej do wyodrębnienia przedmiotów różnych rodzajów wiedzy i do klasyfikacji nauk. Tomasz z Akwi-

nu dodał do Arystotelesowskiego opisu istoty bytu podstawowy czynnik, jakim jest *esse* bytu, czyli akt istnienia, i analizując ten temat wykazał, iż w strukturze realnego bytu akt istnienia jest obok istoty czymś fundamentalnym. Étienne Gilson, twierdząc, że każda koncepcja filozoficzna zależy od jasno wyrażonego lub ukrytego rozumienia w niej struktury bytu, opowiedział się za tym, że to przedmiot wyznacza metodę filozofii¹⁵. Mieczysław Gogacz zaproponował metodę identyfikacji jako specyficzne dla filozofii postępowanie badawcze, całkowicie skoncentrowane na ujęciu struktury realnie istniejącego bytu¹⁶.

W metodzie identyfikacji przyjmujemy, że jest wyznaczona przez analizowany przedmiot. Gdyby nie było żadnego przedmiotu, to nie moglibyśmy niczego rozważać, gdyż wszystkie nasze koncepcje zapoczątkowane są przez informację przychodzącą z zewnątrz („niczego nie ma w intelekcie, co nie byłoby w zmysłach”¹⁷, przy tym zmysły biernie odbierają bodźce). To, że przedmiot wyznacza metodę identyfikacji, wykazuje w co najmniej trzech perspektywach: historycznej, ontycznej oraz porządkowania zdań o byciu, z których budujemy filozofię jako naukę. We

¹⁴ Arystoteles, *Metafizyka*, 982 b 26: „δεῖ γάρ ταύτην τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικὴν” – „Opportet enim hanc primorum principiorum et causarum esse speculativam”. Korzystam z: Arystoteles, *Metafizyka*, t. 1 i 2, tłum. T. Żeleźnik, oprac. M. A. Krąpiec, A. Maryniarczyk, Lublin 1996.

¹⁵ É. Gilson, *Le réalisme méthodique*, Paris bd. [1936], s. 73-80. W całej tej książce autor polemizuje z Kartezjuszem i Kantem, którzy zmienili przedmiot filozofii z bytu na podmiot poznający, a to doprowadziło do idealizmu metodologicznego.

¹⁶ M. Gogacz, *Platonizm i arystotelizm*, s. 119-144.

¹⁷ Np. Thomae de Aquino, *Quaestiones disputatae de veritate*, q. 2, a. 3, arg. 19, Textum Leoninum, Romae 1970: „Nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu”.

wszystkich tych perspektywach opis rzeczywistości weryfikujemy przez jego zgodność ze strukturą realnie istniejącego bytu. A ponieważ, aby dać właściwy i pełny obraz rzeczywistości, należałoby wszystkie zdania o bycie wypowiedzieć równocześnie, co jest po prostu niemożliwe, dlatego te trzy perspektywy przyjmują pewną kolejność, lecz także wzajemnie się uzupełniają.

a) Perspektywa historyczna zakłada poznanie historii filozofii, a przynajmniej najważniejszych jej nurtów i ich reprezentantów, gdy to jest możliwe, w oryginalnych tekstach. Poznanie niedokładnych czy błędnych rozumowań używanych w dziejach myśli ludzkiej, umożliwia unikanie tych błędów lub nieścisłości. Poznanie dziejów myśli filozoficznej pozwala również na nauczanie się i zrozumienie różnorodności oraz specyfiki języków i rozumowań stosowanych w filozofii.

W perspektywie historycznej metoda identyfikacji polega nie tylko na właściwym odczytaniu tekstów wielkich filozofów, tj. na zrozumieniu ich myśli filozoficznej ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich uwyrażnioną lub ukrytą koncepcję bytu (gdyż to byt jest przedmiotem filozofii), ale też na wykazaniu,

do jakich konsekwencji prowadzi przyjęte przez danego autora rozumienie bytu zgodnie z zasadą, że mały błąd na początku skutkuje dużymi problemami na końcu. Ważne jest tu ustalenie, czym jest błąd (dzisiejsi filozofowie unikają raczej dyskusji na ten temat). Ważne jest też wskazanie na kryterium weryfikacji, którym jest zawsze potwierdzenie, że to, o czym mówię istnieje realnie w rzeczywistości, a nie tylko w moim intelekcie, oraz ustalenie, co jest przyczyną, a co skutkiem.

Arystoteles i także (pomimo przyjęcia „idei wrodzonych”) Kartezjusz w różnych kontekstach wskazywali na *tabula rasa* lub na konieczność oczyszczenia umysłu, by od początku stawiać pytania i próbować budować filozoficzne odpowiedzi¹⁸. Nie można jednak odpowiedzialnie uprawiać filozofii, nie znając historii myśli filozoficznej, historii błędów, nieprecyzyjnych czy niekonsekwentnych opisów, a także właściwych i prawidłowych ujęć tego, czym jest rzeczywistość. Właśnie historia filozofii przede wszystkim uczy nas, jakie błędy popełniali nasi poprzednicy i które z nich są powtarzane (w różnych modyfikacjach) do dnia dzisiejszego¹⁹.

¹⁸ Aristoteles, *De anima*, 429 b 29 - 430 a 1, w: *Aristoteles Latinus Database* (ALD-1). Przekład polski: Aristoteles, *O duszy*, tłum. P. Siwek, w: Aristoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 3, Warszawa 1992. Kartezjusz nie używa wprost zwrotu *tabula rasa*, ale pomimo że uznaje platońskie „idee wrodzone”, twierdzi, że należy odrzucić wszelkie błędy, opinie i wierzenia: zob. R. Descartes, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska, Warszawa 1970, s. 12: „tak więc uwalniałem się stopniowo od wielu błędów, które mogą zaciemniać nasze światło przyrodzone i osłabiać naszą zdolność pojmowania”. Tenże, *Méditations métaphysiques*, I, 1: „raz w życiu musiałem na poważnie odrzucić wszystkie opinie, które dotąd posiadałem w mojej wierze i zacząć wszystko od nowa, od fundamentów, jeżeli chciałem ustalić coś solidnego i stałego w naukach” (tłum. M.P.P. – korzystam z reprintu z 1641 roku dostępnego pod adresem: http://www.ac-grenoble.fr/PhiloSophie/old2/file/descartes_meditations.pdf [IV.2021]).

¹⁹ Przykładem przyjmowania i powtarzania nieprecyzyjnego ujęcia problemu mogą być dzieje

b) Perspektywa ontyczna oznacza metodę identyfikacji ujętą w aspekcie bytowym, co pozwala na wskazanie, czym jest analizowany przedmiot oraz określenie, czy to, co jest badane realnie istnieje. W ten sposób nie musi się arbitralnie korzystać z wcześniej uformowanej metody ani brać pod uwagę metod zapożyczonych z innych nauk. Metoda ta jest stosowana po to, by rozpoznać i wskazać, czyli zidentyfikować to, co w danym bycie jest niewymienialne, co czyni jego strukturę odrębną od innego bytu i co czyni, że ta struktura realnie istnieje.

Metoda identyfikacji pozwala na utworzenie twierdzeń z danych uzyskanych w bezpośrednim, biernym poznaniu zmysłowym i intelektualnym, w którym stwierdzamy realne istnienie jednostkowych bytów. Utworzenie takich twierdzeń polega na tym, że odróżniamy fakt, że byty są (*intellectio* – bierne odczytanie istnienia danego bytu

wraz z jego własnościami transcendentnymi), od faktu, że te byty są jakies (*ratiocinatio* – rozumowania przeprowadzone na otrzymanych danych w *intellectio*). Aby tego dokonać, musimy w każdej analizie filozoficznej przestrzegać kilku reguł, które uzyskaliśmy zastanawiając się nad konsekwencjami twierdzeń sformułowanymi przez filozofów w dziejach myśli filozoficznej i weryfikować je z realnie istniejącymi bytami:

- 1) zawsze powinniśmy zastanowić się, czy mówimy o przyczynie czy o skutku;
- 2) czy twierdzimy, że tworzywo, z którego skomponowana jest rzeczywistość, stanowi jeden element materialny lub duchowy (monizm), czy dwa niesprowadzalne do siebie tworzywa (dualizm), czy też tych tworzyw jest wiele (pluralizm);
- 3) czy mówimy o możliwości, czy o możliwości – musimy odróżnić to, co współstanowi wraz z aktem istnienia strukturę realnego, samodzielnego bytu, od

rozumienia takich pojęć jak „akt” (gr. *energeia*, łac. *actus*) i „możliwość” (gr. *dynamis*, łac. *potentia*) czy „możliwość” (gr. *dynaton*, łac. *possibilitas*). Akt to tyle co, stan dokonany, faktyczny, aktualizowania się (aktualne działanie i bytowanie), zapoczątkowujące dany byt pryncypium. Możliwość to stan wskazujący zdolność bytu do działania na miarę jemu właściwej struktury (człowiek nie jest w możliwości do fruwania), pryncypium wyznaczające szczegółowość materialną i duchową danego bytu. Natomiast możliwość to wyłącznie działanie naszego intelektu rozważającego różnorodne sytuacje przeszłe, teraźniejsze i przyszłe. Arystoteles przeciwstawił akt możliwości i przedstawił je jako składowe czynniki bytu fizycznego, ale też i duchowego, np. intelekt w możliwości. W średniowieczu filozofowie arabscy i łacińscy niekiedy intelekt w możliwości nazywali intelektem możliwym (*possibilis*). W połowie XIX w. William Rankine w swoich analizach ciała fizycznych odróżnił „energię realną” od „energii potencjalnej”. Wygląda to tak, jakby arystotelesowski stan intelektu w akcie („w tej chwili mówię po arabsku”) i intelektu w możliwości („mogę nauczyć się arabskiego”) nałożył na stany ciała materialnych i stąd już krok, by energię potencjalną nazwać energią możliwą czy możliwościami danego ciała i spekulować w ramach prawa zachowania energii o możliwościach jej zachowywania się w kosmosie. Dla W. Rankine’a energia była zdolnością danego ciała do ruchu fizycznego. Dla Arystotelesa akt (*energeia*) przeciwstawiony możliwości, a nie możliwości, był nie tylko zdolnością (własnością) danego ciała fizycznego, ale stanowił element struktury każdego bytu, a nawet był duchową przypadłością, jaką jest intelekt. Takie przemieszanie znaczeń tych samych terminów powoduje, że dziś filozofowie, szczególnie przyrodniczy, mają trudności ze zrozumieniem rozróżnień wprowadzonych do filozofii w starożytności i w średniowieczu. Szerzej o tych zagadnieniach: M.P. Prokop, *Możliwość czy możność. Wprowadzenie do problematyki*, „Rocznik Tomistyczny” 2 (2013), s. 55-67.

naszych pomysłów na temat realizowanych lub niedających się zrealizować wytworów;

4) czy opisujemy byty w ich własnościach transcendentnych, dotyczących każdego realnego bytu, czy w ich własnościach kategoryalnych, które współtworzą tylko niektóre grupy bytów;

5) czy nie utożsamiamy faktu, że dany byt istnieje, z jego relacjami, jakie nawiązuje lub może nawiązać – metoda ta pozwala na niemieszanie przejawiania się bytu z jego relacjami²⁰.

Metoda ta pozwala na zrozumienie struktury realnie istniejącego bytu jako takiego, że istnieje i że jest jakiś, czyli że każdy realny byt posiada w swojej strukturze niezmienny element istnienia i tożsamości oraz zmienny element przypadłościowy. Analiza problemu istnienia pozwala zidentyfikować z jednej strony różne typy istnienia takie jak Istnienie Samoistne, istnienie pochodne niezłączone z materią, istnienie pochodne połączone z materią oraz istnienie przypadłościowe. Z drugiej strony identyfikacja w porządku istoty pozwala wyodrębnić w niej jej wewnętrzne przyczyny, jakimi są forma i materia, oraz zewnętrzne przyczyny – sprawczą i celową, z których jedna powoduje zaistnienie danego bytu, a druga jego rozwój duchowy i fizyczny.

c) Perspektywa budowania nauki filozofii polega na porządkowaniu zdań o bycie i tak jak perspektywa historyczna, polega również na ukazywaniu konsekwencji, jakie wynikną z tego, gdy zagubimy kolejność pierwszych zasad czy też wybiórczo dokonamy wyboru punk-

tów wyjścia refleksji filozoficznej. Jeżeli nie zaczniemy budować filozofii, wychodząc od własności transcendentnych ujętych w poznaniu *intellectio* (niewyraźnym), które prowadzą nas do sformułowania pierwszych zasad, a zaczniemy od danych uzyskanych w poznaniu *ratiocinatio* (wyraźnym), w którym formujemy już pojęcia ogólne (jak np. Kartezjusz czy Heidegger, którzy za punkt wyjścia filozofii przyjęli myślenie, a nie byt), wtedy skazani jesteśmy na ontologię, czyli rozważanie i porządkowanie pojęć na temat bytu, bez uprzedniego zidentyfikowania struktury ontycznej bytu.

W filozofii realistycznej pierwsze zasady są związane z własnościami transcendentnymi bytu, gdyż są po prostu zapisem treści tych transcendentaliów. Transcendentalia wyrażają to, co zawarte jest w każdym bycie, i odsłaniają różne sposoby istnienia bytu, które zostają zapisane w zdaniach jako pierwsze zasady zapoczątkowujące budowę filozofii pierwszej, czyli metafizyki. Pierwsze zasady są więc odczytaniem i uporządkowaniem przez intelekt sposobów istnienia bytów i wyrażeniem ich w zdaniach na poziomie poznania wyraźnego, w ramach którego buduje się nauka filozofii. Pierwsze zasady wskazują także, dlaczego możemy zbudować naukę filozofii, której przedmiotem jest realnie istniejący byt. Właśnie dlatego, że byt ujawnia nam swoje własności transcendentne, na bazie których formułujemy pierwsze zasady. Gdyby bytu nie było, nie mógłby nam przekazać, że jest odrębny od drugiego, że jest jeden, że jest

²⁰ M. Gogacz, *Platonizm i arystotelizm*, s. 126.

realny, prawdziwy, wart poznania i harmonijnie skomponowany:

- 1) Odczytana w napotkanym bycie jego własność transcendentalna odrębności prowadzi nas do stwierdzenia, że ten byt ujawnia się nam jako taki, którego zakres nie zachodzi, nie nakłada się, nie łączy się z zakresem innego bytu. Budujemy więc o nim zdanie, które wyraża zasada niesprzeczności, czyli nietożsamości dwóch bytów, mianowicie, że jeden byt nie jest drugim bytem.
- 2) Ujętą w realnym bycie własność jedności włączamy w zasadzie tożsamości, w której stwierdzamy wewnętrzną jedność bytu, że jest tym, czym jest, że każdy byt ma w sobie powody go stanowiące.
- 3) Rozumienie unikalności bytu, jego niepowtarzalności i indywidualności przekazujemy w zdaniu, które jest treścią zasady wyłączonego środka, mówią-

cej, że to, co stanowi byt, jest nieprzekazywalne innemu bytowi.

- 4) Ujęcie odrębności i jedności bytu wskazuje na osobność każdego bytu, a więc na jego realność, co wyrażamy w zasadzie racji dostatecznej, uznającej, że tylko to, co jest, stanowi pryncypium bytowania danego bytu.

Te zdania nazywane pierwszymi zasadami czy prawami stanowią podstawę uporządkowania naszej wiedzy o bycie. Wiedza z historii filozofii, wskazująca, które z tych zasad wyróżnili filozofowie jako pierwsze i do jakich konsekwencji to prowadziło, pozwala nam na takie uporządkowanie wiedzy, czyli zdań o tych własnościach, które pozwoli nam na niepopelnianie błędów poprzedników. Ważne jest ponadto, by nie utożsamiać metody identyfikacji struktury bytu z metodą budowania filozofii jako nauki.

* * *

Wnioski, do jakich prowadzi odróżnienie metod porównawczych od metody identyfikacji w tomizmie konsekwentnym, są następujące:

Metoda identyfikacji prowadzi do rozumienia, czyli odbioru pryncypiów bytu, które przekazują informację o własnościach transcendentalnych bytu. Tak pojęte rozumienie nie jest rozumowaniem, czyli porównywaniem własności kategoryalnych, cech, relacji bytów, jak to się dzieje w naukach przyrodniczych czy filozofiach stawiających sobie za przedmiot sens, cel, a nie byt.

Identyfikacja pozwala na przewyższenie teoriopoznawczego rozróżnienia

na idealizm i realizm, gdyż przyjmuje, że byt jest wcześniejszy niż nasze jego poznanie; gdyby nie było bytu, nie poznalibyśmy niczego. Promując samo myślenie jako konstytuowanie treści bytów, wchodzimy w idealizm. Taka postawa usuwa filozofię bytu z zespołu nauk filozoficznych, gdyż, zaczynając od myślenia, redukujemy całą rzeczywistość do pojęć ogólnych, przez co daje się pierwszeństwo takim wytworom jak prawa, instytucje, systemy polityczne, ideologiczne przed bytami czy osobami.

Metoda ta pozwala na zidentyfikowanie w filozofii jej przedmiotu i chroni nas przed mieszaniem zdań filozoficznych

z teologicznymi, światopoglądowymi czy ideologicznymi.

Odrębność, jedność, realność, prawda, dobro, piękno są sposobami istnienia bytów i wskazują na ich własności transcendentalne, czyli na takie, które posiada każdy realnie istniejący byt. Rozumność, moc, rozciągłość, zmienność są przejawami własności kategoryalnych, czyli przynależą tylko do pewnych grup bytów. Gdy zidentyfikowaliśmy i opisaliśmy w zdaniach własności transcendentalne, wtedy budujemy pierwsze zasady filozofii: zasadę niesprzeczności ujmująca odrębność bytu, która wskazuje na pluralizm bytów; zasadę tożsamości identyfikującą jedność przez co ukazuje tożsamość istotową bytu; zasadę wyłączonego środka, która uwyrażnia osobność i niepowtarzalność pryncypiów bytu oraz zasadę racji dostatecznej wyrażającą realność poznanej istoty.

A zatem z prostego, doświadczenia, że istnieją różne byty, filozof dochodzi do stwierdzenia

- 1) prawa tożsamości: rzecz jest tym, czym jest;
- 2) prawa niesprzeczności: jedna rzecz nie jest drugą;

- 3) prawa wyłączonego środka: rzecz nie jest jednocześnie sobą i nie sobą;
- 4) prawa racji dostatecznej: tym, dzięki czemu byt jest bytem, może być tylko byt, w przeciwnym razie obowiązywałby absurd, że niebyt daje byt;
- 6) materia i forma są przyczynami istoty, nie zaś przyczyną sprawczą bytu;
- 7) przyczyną sprawczą bytu, czyli przyczyną zaistnienia bytu, jest byt, który w swej istocie ma istnienie;
- 8) istnienie jest pierwszym aktem bytu; bez istnienia nic nie może znaleźć się w porządku realnych konkretności²¹.

Głównym zadaniem metody identyfikacji jest pomoc w wykazaniu, jaka jest struktura bytowa różnorodnych rzeczy i jakiego typu jest ich istnienie. Dlatego w tej metodzie podejmuje się problem punktów wyjścia refleksji filozoficznej, których przyjęcie i konsekwentne stosowanie prowadzi do określonych tez filozoficznych, które wyjaśniają lub nie wyjaśniają, czym są realnie istniejące byty. Metoda identyfikacji jest więc metodą w filozofii, która pozwala nam opisać, że dany byt jest i jaki jest.

²¹ M. Gogacz, *Istnieć i poznawać. Notatnik błędów filozoficznych i trudności z kręgu klasycznie pojętej filozofii*, Warszawa 1969, s. 111 i dalsze.

Méthode d'identification de l'être dans la métaphysique du thomisme conséquent

Mots clés: méthode comparative, méthode d'identification, thomisme conséquent, premiers principes, propriétés transcendantales.

Dans l'histoire des sciences nous pouvons trouver deux méthodes principales : méthode comparative et méthode d'identification. Cette distinction s'appuie sur le fait que soit nous admettons que l'objet de notre recherche doit s'accommoder à la méthode, soit c'est l'objet qui décide de la méthode que nous allons utiliser pour l'analyser. Si c'est la méthode qui décide de l'objet de recherches, alors il y a une forte probabilité que nous allons construire une science dont l'objet n'existe pas réellement.

La méthode comparative (avec ses variantes) a été utilisée surtout dans les sciences naturelles et particulières. C'était elle qui décidait de la scientificité ou non d'un savoir donné. On l'utilise sous différentes formes comme méthode analogique, inductive, déductive, de falsificateurs potentiels ... et dans les sciences humaines comme la méthode dialectique, apophatique, gnostique. Sans doute, la méthode comparative est très utile pour formuler et organiser le savoir, pour apporter à notre langage des mots, des notions de ce qui est semblable ou différent, pour ordonner des fonctions, des relations entre différents êtres, pour indiquer comment une chose agit ou se comporte dans une situation donnée. Mais grâce à cette méthode nous ne sommes pas capables de décrire la structure ontique des êtres réels, de distin-

guer entre les relations réelles et les relations mentales, de discerner le fait que des êtres existent, pourquoi ils existent et quel type d'existence ils possèdent.

La méthode d'identification a été initiée par Aristote en tant qu'abstraction; il s'agissait d'indiquer la forme d'une chose qui constituait l'objet de recherches et devenait simultanément l'être. La méthode d'abstraction permettait de définir les propriétés essentielles d'un être. La suivante forme d'identification qu'a proposé Thomas d'Aquin se nomme séparation. Cette méthode démontre les éléments transcendants sans lesquels l'être ne peut pas exister. En reprenant la démarche d'Aristote et de Thomas, M. Gogacz a apporté plusieurs précisions dans cette méthode d'identification. La connaissance sensible et intellectuelle, d'une manière directe et passive, nous permet d'identifier l'existence réelle des êtres individuels. Ces données nous indiquent que nous pouvons distinguer le fait que les êtres existent et qu'ils ont leurs propriétés propres. Pour arriver à cette constatation nous devons respecter un certain nombre de règles : 1) nous devons réfléchir si nous parlons d'une cause ou d'un effet; 2) si la réalité est composée d'un seul élément soit matériel, soit spirituel (cela nous mène vers le monisme); ou deux éléments (dualisme), ou encore elle est composée de plusieurs matériaux (pluralisme); 3) si nous décri-

vons la puissance (élément constitutif avec l'acte d'exister d'un être) ou la possibilité (idée inventée pour réaliser un produit matériel ou intellectuel); 4) si notre description de l'être concerne les propriétés transcendantales contenues dans chaque être réel ou les propriétés catégorielles lesquelles appartiennent uniquement à certains groupes d'êtres; 5) si nous distinguons bien la manifestation d'un être d'une part et des relations qu'il noue ou peut nouer d'autre part.

En acceptant ces distinctions nous pouvons recevoir dans la connaissance directe, non-conceptualisée les manifestations des propriétés transcendantales

de chaque être réellement existant qui sont unité, distinction, réalité, vérité, bien, beau. Ces propriétés qui nous indiquent la structure ontique de chaque être, nous mènent à la construction de phrases appelées les premiers principes de la connaissance et qui constituent la base de la mise en ordre, de la classification de notre savoir. Il s'agit des principes d'identité de l'être, de distinction des êtres, de tiers exclu et de raison d'être. La méthode d'identification ainsi appréhendée nous permet de cultiver correctement ce domaine du savoir que nous appelons la philosophie.

Bibliografia

1. Aristoteles, *De anima*, w: *Aristoteles Latinus Database (ALD-1)*. Przekład polski: Arystoteles, *O duszy*, tłum. P. Siwek, w: Arystoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 3, Warszawa 1992.
2. Aristoteles, *De coelo et mundo*. Łacińskie teksty Arystotelesa: *Aristoteles Latinus Database (ALD-1)*.
3. Aristoteles, *Kategorie i Hermeneutyka z dodaniem Isagogi Porfiriusza*, tłum. K. Leśniak, Warszawa 1975.
4. Arystoteles, *Metafizyka*, t. I i II, tłum. T. Żeleźniak, oprac. M. A. Krąpiec i A. Maryniarczyk, Lublin 1998.
5. René Descartes, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska, Warszawa 1970.
6. René Descartes, *Les Méditation métaphysiques*, I, éd. Robinet, Paris 1976.
7. Georges Dumézil, *Les Dieux souverains des Indo-Européens*, Paris 1977.
8. Étienne Gilson, *Le réalisme méthodique*, Paris bd. [1936].
9. Mieczysław Gogacz, *Metody metafizyki. Ujęcie z pozycji przedmiotu metafizyki, jej struktury oraz poznania bytu*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 23 (1987) 2.
10. Mieczysław Gogacz, *Platonizm i arystotelizm (dwie drogi do metafizyki)*, Warszawa 1996.
11. Mieczysław Gogacz, *Filozoficzna konieczność istnienia aniołów jako celowych przyczyn dusz ludzkich*, w: *Człowiek we wspólnocie Kościoła*, praca zbiorowa, Warszawa 1979.
12. Mieczysław Gogacz, *Le problème de la “causa finalis” dans le thomisme polonais*, „*Studi Tomistici*” 14 (1982).
13. Werner K. Heisenberg, *Der Teil und das Ganze. Gespräche im Umkreis der Atomphysik*. München 1969, (*Część i całość. Rozmowy o fizyce atomu*, tłum. K. Napiórkowski, Warszawa 1987).
14. Mieczysław Krąpiec, *Teoria analogii bytu*, Lublin 1959.
15. Mieczysław Krąpiec, *Język i świat realny*, Lublin 1995.
16. H. Lefebvre, *Claude Lévi-Strauss et le nouvel élatisme (suite)*, „*L’homme et la société*”, (1966) 2.
17. Platon, *Fileb*, tłum. W. Witwicki, Kęty 2002.
18. Marek P. Prokop, *Możliwość czy możność. Wprowadzenie do problematyki*, „*Rocznik Tomistyczny*” 2 (2013).
19. Claude Lévi-Strauss, *Antropologia strukturalna*, tłum. Maciej Falski, wyd. II, Warszawa 2000.
20. Ferdinand de Saussure, *Écrits de linguistique générale*, Paris 2002.
21. Stefan Swieżawski, *Byt, zagadnienia metafizyki tomistycznej*, Lublin 1948.

22. Thomae de Aquino, *Quaestiones disputatae de veritate*, Textum Leoninum, Romae 1970.
23. Tomasz z Akwinu, *De ente et essentia/O bycie i istocie* (tekst dwujęzyczny), tłum. S. Krajski, Opera philosophorum medii aevi, t. 9, z. 1: Tomasz z Akwinu, *Opuscula*, Warszawa 2011.
24. Tomasz z Akwinu, *De principiis naturae (O zasadach natury)*, tłum. K. Majcherek, „Roczniki Filozoficzne” 14 (2016).

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, adiunkt Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Przemysław Artemiuk – ks. prof. ucz. dr hab., teolog fundamentalny, adiunkt na Wydziale Teologicznym UKSW, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży oraz przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Ostatnio opublikował monografię *W obronie spraw najważniejszych. Szkice o apologii* (Poznań 2019) oraz zbiór tekstów publicystycznych *Podręczny alfabet katolika* (Kraków 2018), a także zredagował tom studiów *Nowa apologia. Czego, wobec kogo i jak bronimy?* (Płock 2020). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5337-0329>

Maciej Bała – dr hab., prof. uczelni na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Zainteresowania naukowe ks. Bały skupiają się wokół filozofii religii,

współczesnej filozofii francuskiej, sekularyzacji oraz dydaktyki filozofii. Jest autorem książek *Zofia Józefa Zdybicka* (Kraków 2019), *Pokochać mądrość. Zarys dydaktyki filozofii i etyki* (Warszawa 2009), *O możliwości hermeneutycznej filozofii religii. Propozycja Paula Ricœura* (Warszawa 2007). Członek Société Francophone de Philosophie de la Religion, Conférence Mondiale des Institutions Universitaires Catholiques de Philosophie, Pomorskiego Towarzystwa Filozoficzno-Teologicznego oraz Stowarzyszenia Nauczycieli Filozofii.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7855>

Marcin W. Bukala – dr hab., profesor w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN (Zakład Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej). Zajmuje się historią etyki życia gospodarczego okresu przed wyodrębnieniem się dyscypliny ekonomii, kulturą średniowiecza oraz filozofią praktyczną; podstawą habilitacji M.W. Bukala była monografia *Risk and Medieval Negotium. Studies of the Attitude towards Entrepreneurship: from Peter the Chanter to Clarus Florentinus* (Spoleto, 2014) o pojmowaniu ryzyka gospodarczego w prawie kanonicznym i teologii u schyłku XII i w XIII stuleciu. Jest autorem krytycznych edycji szeregu tekstów z polskiej etyki i teologii praktycznej XIV i XV wieku (m.in. Mateusza z Krakowa) i współautorem przekładu kwestii dyskutowanych św. Tomasza *De potentia Dei*. Jest również redaktorem naczelnym pisma „Prakseologia”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6489-913>

Tomasz Ćwiertniak – mgr filozofii i politologii, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Magisterium z politologii uzyskał w 2011 r. na podstawie pracy *Człowiek, społeczeństwo, państwo w myśli o. M.A. Krąpca* (promotor: prof. dr hab. Wojciech Kaute), zaś magisterium z filozofii w 2018 r. na podstawie pracy *Tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza na tle dziejów tomizmu* (promotor: prof. zw. dr hab. Andrzej Noras). Obecnie doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie przygotowuje rozprawę poświęconą analizie porównawczej tomizmu egzystencjalnego M.A. Krąpca i tomizmu konsekwentnego M. Gogacza.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9515-6168>

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii – pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2288-9512>

Marcin Klimski – doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, adiunkt w Instytucie Pedagogiki oraz pracownik Centrum Ekologii i Ekofilozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jego zainteresowania naukowo-badawcze skupione są na edukacji globalnej, edukacji ekologicznej oraz etyce środowiskowej wraz z ich odniesieniami do działań w sferze społeczno-przyrodniczej. Uczestnik projektów, w tym edukacyjnych, m.in. „Ekologia integralna encykliki *Laudato Si'* w działaniu Wspólnot Caritas i społeczności lokalnych”, „Kościół wobec kryzysu ekologicznego. W 30. rocznicę listu pasterskiego Episkopatu Polski nt. ochrony środowiska”, „Monitoring środowiskowy i mediacje w konfliktach ekologicznych”. Jest członkiem RCE Warsaw Metropolitan – Centrum Eksperymentalnego na Rzecz Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, zorientowanego na kwestie edukacji obywateli w kwestii zrównoważonego rozwoju. Autor ekspertyz, opracowań naukowych i scenariuszy zajęć lekcyjnych z zakresu edukacji ekologicznej.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9118-1673>

Martyna Koszkało – dr hab., prof. Uniwersytetu Gdańskiego. Kierownik Zakładu Historii Filozofii Starożytnej, Średniowiecznej i Nowożytnej Instytutu Filozofii. Zastępca Dyrektora Instytutu Filozofii. Jej zainteresowania badawcze obejmują historię filozofii starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej, filozofię Boga, historię pojęcia wolnej woli. Autorka książek *Indywiduum i jednostkowie. Analiza wybranych tekstów Jana Dunsza Szkota* (Lublin 2003) oraz *Natura woli, wolność a konieczność. Stanowisko Jana Dunsza Szkota na tle koncepcji św. Augustyna, św. Anzelma z Canterbury i św. Tomasza z Akwinu* (Gdańsk 2019). Autorka haseł encyklopedycznych z zakresu filozofii średniowiecznej w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii*, tłumaczeń z łaciny. Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Filo-Sofiji”, „Przeglądzie Filozoficznym” i in.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1475-4319>

Maciej Kulik – dr, absolwent studiów doktoranckich na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie w 2021 r. obronił z wyróżnieniem rozprawę doktorską *Wielkoduszność i niewzruszoność. Postawy wobec losu w filozofii Arystotelesa i stoików*, napisaną pod kierunkiem dr. hab. Michała Głowali. W roku akademickim 2019/2020 był zatrudniony na Uniwersytecie Medycznym im. Piastów Śląskich we Wrocławiu oraz w Niepublicznej Wyższej Szkole Medycznej. Do jego zainteresowań badawczych należy zagadnienie postaw moralnych wobec losu w filozofii starożytnej (Arystoteles, stoicy) oraz problem trafu moralnego (moral luck) we współczesnej filozofii analitycznej. Prócz tekstu zawartego w niniejszym tomie opublikował pięć recenzowanych artykułów naukowych, w tym wchodzący w skład tomu pierwszego serii „Principia Philosophiae Christianae” artykuł *Krytyka teodycei św. Tomasza z Akwinu*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2619-6331>

Dawid Lipski – dr, adiunkt w Instytucie Społecznych Podstaw Penitencjarystyki Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege” oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Nauczyciel mianowany etyki w szkole podstawowej.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2136-0622>

Jerzy Nitychoruk – prof. dr hab., geolog, profesor nauk o Ziemi, specjalizuje się w geologii czwartorzędu. Profesor i rektor Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej. Absolwent geografii na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej (1981) i geologii na Uniwersytecie Warszawskim (1985). Doktoryzował się (1993) i habilitował (2001) na Wydziale Geologii UW. Tytuł profesora nauk o Ziemi otrzymał 24 kwietnia 2012. W latach 1984–2013 był pracownikiem Instytutu Geologii Podstawowej na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. W 2013 podjął pracę w Państwowej Szkole Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. W latach 2013–2019 był dziekanem Wydziału Nauk Ekonomicznych i Technicznych. W czerwcu 2019 został wybrany w wyborach uzupełniających na rektora PSW w Białej Podlaskiej na kadencję 2019–2020. W czerwcu 2020 uzyskał reelekcję na kadencję 2020–2024. Opublikował ponad 300 prac – indeks Hirscha 17 (wg bazy Scopus).

Maciej Nowak – licencjat filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, obecnie kontynuuje studia magisterskie na tejże uczelni, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Anna Palusińska – dr hab., dr hab. adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Interesuje się naukowo filozofią późnego antyku oraz filozofią bizantyńską. Pisała o jej głównych przedstawicielach: Janie Filoponie, Michale Psellosie, Mikołaju z Methone i Grzegorzu Palamasie.

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filosofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6993-2178>

Jan Pocięj – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenienki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalicii Świętej Jadwigi Królowej.

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974 (magisterium u prof. M. Gogacza). Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie zatrudniony kontraktowo w Centre National de la Recherche Scientifique (1979-1983), następnie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (1982-2002). Od 1995 r. jest pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. Członek: Société Internationale de la Philosophie Médiéval w Louvain, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne w Warszawie, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Jacek Salij – prof. dr hab., teolog, dominikanin, od 1970 roku związany zawodowo z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie (od 1999 Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). W 1990 został profesorem nadzwyczajnym i objął funkcję kierownika Katedry Teologii Dogmatycznej, którą sprawował do przejścia na emeryturę w 2013 roku. Jest znawcą i tłumaczem tekstów św. Tomasza z Akwinu. Oprócz działalności ściśle naukowej o. Jacek Salij niezmiernie popularyzuje problematykę teologiczną przez liczne publikacje popularno-naukowe, a także kazania i rekolekcje (np. podczas zarazy w Wielkim Poście 2020 prowadził ogólnopolskie telewizyjne rekolekcje wielkopostne).

Maciej Stanek – doktor nauk humanistycznych, absolwent filozofii na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2010 r.); doktorat uzyskał w 2015 r., broniąc rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem Prof. H. Wojtczak nt. Jana Burydana „*Quaestiones super 'Parva naturalia' Aristotelis*”. Edycja krytyczna i analiza historyczno-filozoficzna; od 2020 r. pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Filozofii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; jego zainteresowania naukowe dotyczą przede wszystkim późnośredniowiecznej filozofii przyrody (głównie *Parva naturalia*, *Problemata* i *De anima*) oraz logiki, zwłaszcza uprawianych na Uniwersytecie Paryskim i Uniwersytecie Krakowskim. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6111-1324>

Bartłomiej Uzar - student Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe oscylują między metafizyką oraz logiką, zwłaszcza w kontekście scholastycznym, neoscholastycznym i analitycznym. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2240-1310>

Janusz Węgrzecki – prof. dr hab., kierownik Zakładu Teorii Państwa i Teorii Polityki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania badawcze ks. Węgrzeckiego obejmują aksjologiczne podstawy polityki i demokracji, teorie władzy, podejście interpretacjonistyczne w naukach o polityce, Kościół w sferze publicznej, myśl społeczna papieży Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka, relacja religia i polityka. Autor książek *Wpływ, autorytet, dominacja. Teorie władzy i ich struktura* (Warszawa 2011) oraz *W obronie rozumu politycznego. Myśl Josepha Ratzingera/Benedykta XVI* (Warszawa, 2019). Nr ORCID: (<https://orcid.org/0000-0002-9335-0215>)

Michał Zembrzusi – dr hab, profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera philosophorum medii aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (Ministri Infirmorum), członek zwyczajny Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu i związanych z tym nurtem problemów bioetycznych oraz etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5369-071X>